

Temel Coğrafi Kavramların Öğretiminde Etimolojik Yaklaşım*

An Etymological Approach to Teaching Basic Geographical Concepts

Yusuf Mert ÜSTÜN**
Mehmet ÜNLÜ***

Öz

Öğrencilerin zihinlerinde doğrudan anlamlı bir çağrışım oluşturamayan kavramların öğrenilmesi ve uzun zamanlar hatırlanabilmesi güçleşmektedir. Coğrafya eğitiminde de pek çok yabancı dil menşeli terim bulunmaktadır. Kelime kökenlerinin ve kavramların tarihsel süreçteki anlamsal yolculuğunun bir bütünlük halinde ele alınarak analiz edildiği etimolojik kavram öğretim yaklaşımı kavram öğretimi konusunda yararlı olabilecek bir metot olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada coğrafi terimlerin öğretiminde etkili ve kalıcı olan etimolojik kavram öğrenme yaklaşımını tanıtmak ve örnekler üzerinden seçili coğrafi terimleri keşfetmek amaçlanmıştır. Bu amaçla temel kavramların açıklanması tercih edilmiştir. Bu tercihten hareketle ortaöğretim düzeyinde coğrafyaya giriş konularından olan coğrafyaya yardımcı bilim dalları analiz edilmek üzere seçilmiştir. Coğrafyanın bölümlerinden etimolojik tahlili yapılacak olanlar seçilirken yabancı kökenli veya gündelik Türkçeye yerleşmemiş isimlere sahip olan jeomorfoloji, hidrografiya veya klimatoloji gibi temel kavramlara öncelik verilmiştir. Kavramlar öncelikle kısaca tanımlanmış ardından kelimeler etimolojik olarak analiz edilmiştir. Analizlerin yazımı sırasında etimoloji konusundaki İngilizce ve Türkçe çevrim içi başucu kaynak eserlerden yararlanılmıştır. Farklı kaynaklardan çapraz okumalar yapılarak elde edilen veriler, gerek yazılı gerekse görsel olarak açıklanmıştır. Araştırma, etimoloji kullanarak coğrafi kavramların sistematik bir biçimde öğrenilmesi konusunda giriş mahiyetinde bir çalışma olup yapılacak araştırmaların söz konusu alanın daha da derinlemesine incelenmesi, farklı kavramların ele alınması ve özellikle ortaöğretimdeki öğrencilerin etimolojik yaklaşımla coğrafi kavram öğrenimdeki performansları, görüşleri ve güdülenmelerinin incelenmesini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Kavram Öğretimi, Etimoloji, Etimolojik Kavram Öğretme Yaklaşımı, Temel kavramlar

- * Makalenin ilk hali özet olarak 6. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi'nde "Coğrafya eğitiminde etimolojik yaklaşım: yabancı kökenli kavramların anlamlı ve kalıcı öğrenimi" ismiyle bildiri olarak sunulmuştur.
** Ar. Gör., Marmara Üniversitesi, E-posta: yusuf.ustun@marmara.edu.tr, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1479-9338.
*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, E-posta: munlu@marmara.edu.tr, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8023-2976.

Atıf için: Üstün, Y. M., & Ünlü, M. (2025). Temel coğrafi kavramların öğretiminde etimolojik yaklaşım. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 62(62), 81-105. <https://doi.org/10.15285/maruaeabd.1636294>

Abstract

Concepts that do not create a direct meaningful association in students' minds become difficult to learn and remember for a long time. There are also many terms of foreign language origin in geography education. The etymological approach to concept teaching, which analyzes the semantic journey of word origins and concepts throughout historical processes as a unified whole, emerges as a method that could be beneficial in this regard. This study aims to introduce the etymological concept learning approach, which is more effective and enduring than mere rote memorization, in the learning of geographical terms, and to explore selected geographical terms through examples. For this purpose, the explanation of basic concepts was preferred. Based on this preference, auxiliary science branches of geography were selected for analysis. Based on this preference, branches of geography, which are introductory topics to geography at the secondary education level in Türkiye, have been selected for analysis. Priority has been given to concepts in geography such as geomorphology, hydrography, or climatology for etymological analysis, due to their foreign origins or names not yet absorbed into everyday Turkish. The concepts were first briefly described, and then the words were analyzed etymologically. Data obtained through cross-referencing various sources has been explained both in written and visual formats. The research proposes that future research should further investigate the field, explore various concepts, and specifically examine the performance, opinions, and motivations of secondary school students regarding the use of etymological approaches in learning geographical concepts.

Keywords: Geography, Concept Teaching, Etymology, Etymological Concept Teaching Approach, Basic Concepts

Summary**Introduction**

In order for a behavior to be regarded as a form of lasting learning, it must have long-term effects (Çııklı, 2019; Köse, 2020). One of the fundamental goals of education is for students to retain the concepts they have learned over an extended period. However, when such learning is not achieved in a meaningful way, concepts are often forgotten in a short time. Particularly when it comes to concepts derived from foreign languages, it can be argued that students may experience greater difficulty in acquiring such terms (Ayas et al., 1993; Tekkaya et al., 2001). Consequently, various methods are being explored to achieve the objective of “lasting learning” in education.

Geography education in Turkey also frequently involves terms of foreign linguistic origin. These terms, derived from languages such as Ancient Greek, Arabic, Latin, English, and French, have been adopted into Turkish, and students may initially find it challenging to understand these concepts. As a result, various approaches and methods have been developed to teach foreign-origin terms in a meaningful way and ensure that students retain these concepts over the long term. The etymological concept teaching approach focuses on the historical origins and semantic journeys of words, aiming to enable students to learn concepts more meaningfully (Richards & Schmidt, 2010). This approach seeks to delve into the origin of the word, helping students internalize the concept in a meaningful and lasting way.

The etymological approach not only helps students avoid rote memorization but also enables them to understand words more profoundly and achieve long-term retention in memory. However, studies on the use of etymological analysis in education remain limited. While etymological studies typically focus on the origins of words and emphasize memory encoding in foreign language teaching, research on this subject within the field of geography education is quite rare. This makes studies on term teaching through the etymological approach in the context of geography education particularly significant.

The aim of this research is to provide an etymological explanation of commonly encountered geographical terms for students studying geography in Turkish. The study offers a suggestion on how term teaching in geography education can be carried out using etymological and semantic approaches. The research is directed not only at students but also at geography teachers, arguing that teaching terms through an etymological approach could be an effective method.

Methodology and Findings

The words to be analyzed etymologically in this study were selected by examining the Geography textbook (Türkez et al., 2023). Priority was given to geographical terms in the textbook that are of foreign origin, as well as concepts that have not yet been fully integrated into everyday Turkish. Among these terms, foreign-origin words such as geomorphology, hydrography, and climatology were selected.

Some of the words analyzed etymologically and their origins are as follows: Geomorphology: This term is derived from Ancient Greek. It is a combination of “Geo” (earth) and “morphe” (shape), referring to a branch of science that studies the shapes of the Earth. “Logos” means science, so geomorphology can be defined as “the science that studies the shapes of the Earth” (Figure 4). Climatology: This term also originates from Ancient Greek. The word “klima” means “slope” or “inclination,” and it is used to describe the relationship between climate and location. “Logos” again means science. Climatology is the branch of science that studies climate and climatic zones (Figure 5). Hydrography: This word is derived from the Ancient Greek “hydor” (water) and “grapho” (to write, to draw). Hydrography is a branch of science that studies the distribution and movement of water on the Earth’s surface (Figure 6). Limnology: Derived from the Greek “limnos” (lake), this term refers to the branch of science that studies lakes. Potamology: This term comes from the Greek “potamos” (river) and refers to the scientific study of rivers. Cartography: This term is derived from the Greek “chartes” (map) and “grapho” (to write), and it refers to map-making and the science of maps (Figure 8). Political Geography: The term “political” is of Ancient Greek origin and means “related to the state.” “Geography” means “description of the Earth.” Political geography studies political structures and the geographic boundaries of states (Figure 9).

Discussion and Suggestions

This study emphasizes the importance of the etymological approach in geography education and how etymological analysis contributes to meaningful learning of concepts. Etymological teaching

can help students understand the origins of words, enabling them to learn concepts in a deeper and more lasting way. Such an approach can provide students with the opportunity to build stronger foundations in terminology-heavy disciplines such as geography.

Giriş

Kavram Öğretimi ve Etimolojik Kavram Öğretimi Yaklaşımı

Bir davranış değişikliğinin kalıcı bir öğrenme sayılabilmesi için onun uzun süreli bir etki bırakması gerekmektedir (Çıkkılı, 2019; Köse, 2020). Öğrenilen kavramların uzun süreli hatırdta tutulması bu yüzden oldukça önemlidir. Zira kısa zaman içinde unutilan kavramların öğrenildiği söylenemez. Kavramların anlamlarını, açıklamalarını ve örneklerini sadece ezberleyerek öğrenmeye çalışmak bu yüzden istendik bir durum değildir. Özellikle yabancı dilden ülkemizdeki akademik literatüre geçmiş kelimelerin öğrenilmesi öğrenciler için bir zorluk oluşturabilmektedir (Ayas vd., 1993; Tekkaya vd., 2001). Nitekim zihinde hiçbir çağrışım ortaya çıkarmayan yabancı kökenli akademik terimler eksik öğrenilmekte ve sık sık birbirleriyle karıştırılmaktadır.

Öğrencilerin eğitim öğretim faaliyetleri esnasında karşılaştıkları yeni kelimelerin uzun süreli belleğe verimli bir şekilde nasıl aktarılacağı üzerine çeşitli görüşlerden biri etimolojik yaklaşımdır (Bagheri & Fazel, 2010; Boers vd., 2007; Golzarnia & Rahmani, 2018; Moreno, 2011; Naeim & Baleghizadeh, 2013; Ogata, 2019; Pierson, 1989; Solgi & Sotoudehnama, 2017). Etimolojik yaklaşıma göre yeni kelimeler öğrenilirken/öğretilirken bu kelimelerin etimolojisine de yer verilmelidir. Etimolojik yaklaşımda öğrenilecek kavramın tarihine ışık tutulur ve kelime derinlemesine analiz edilir. Kelimenin hangi sözcüklerden türediği, diller arasındaki geçişleri, tarih boyunca yaşadığı fonetik ve semantik gelişimi incelenir. Bu durum kelimenin kısa bir tanımını yalın bir biçimde ezberlemekten daha derin bir süreç olacağından, öğrenme ve kalıcılık anlamında daha etkin bir yol olduğu savunulmaktadır.

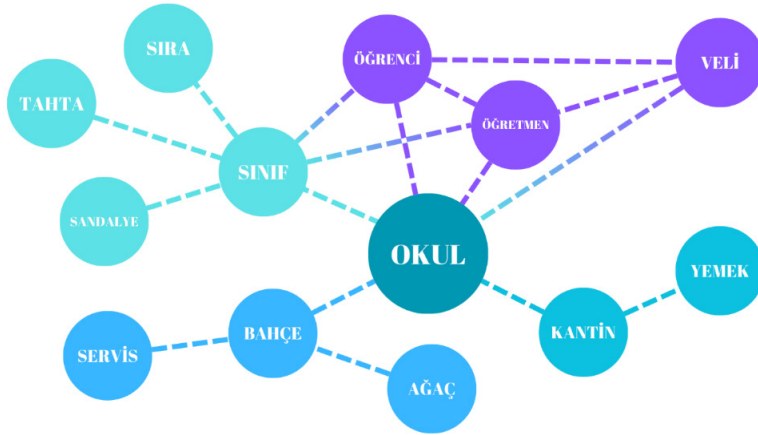
Etimoloji kısaca, kelimelerin hangi kökenden geldiği ve tarih boyunca nasıl bir gelişim sürecinden geçtiği şeklinde özetlenebilecek bir kavram olduğundan öğrenilmesi gereken çok daha fazla olgu çıkartan, yük arttırıcı bir yaklaşım gibi düşünülebilir (Richards ve Schmidt, 2010). Ancak etimolojik analiz, anlamlı bir öğrenme sunacağından öğrenilmesi gereken yeni kavramlar oluşturmaktan ziyade destekleyici bir araç olduğu söylenebilir. Ayrıca etimolojik analiz esnasında nasıl bir yol izleneceği de bu noktada önem taşır. Eğitimde kavramların etkili bir biçimde öğrenilmesinde görselleştirmenin olumlu yönde katkısı olduğu bilinmektedir (Bulyk & Kushniryk, 2020; Elena vd., 2017). Buradan hareketle bir kelimenin etimolojik izahının şemalar, görseller ve haritalar yoluyla yapılmasının düz metin olarak yapılmasına göre öğrenme sürecini kısaltacağı ve daha etkili bir sonuç vereceği yargısına varılabilir.

Etimolojik kavram öğretimi yaklaşımının öğrenme süreci üzerindeki faydalarını yalnızca kalıcılık ile sınırlı tutmak büyük bir eksiklik olacaktır. Etimolojik yaklaşımın sağladığı temel avantajlar Topal, (2023) tarafından; (i) kelime ve deyimlerin öğrenilmesi ve hatırlanması, (ii) yazım ve telaffuz konusunda yardımcı olması, (iii) sağlam bir kelime bilgisinin oluşturulması, (iv) tarihsel ve kültürel

bağlamlara ışık tutması, (v) tahmin becerilerini artırması, (vi) dilbilimsel bağlantılar kurması, (vii) etimoloji temelli oyunlar ve etkinlikler aracılığıyla daha eğlenceli dersler planlama, (viii) görseller aracılığıyla etimolojik ve dilbilimsel bağlantıları sunma ve (ix) çevrimiçi kaynaklar aracılığıyla etimolojik keşifler yapma şeklinde sıralanmıştır. Söz konusu avantajlar coğrafya derslerinde de kullanılabilir niteliktedir. Çok sayıda faydası olan etkili bir yöntem olduğu düşünüldüğünde; etimolojik yaklaşımı destekleyebilecek gerek teorik, gerekse deneysel araştırmalara dayanan destekleyici bir alt yapısı bulunması beklenmelidir (Naeim ve Baleghizadeh, 2013).

Etimolojik Kavram Öğretimi Yaklaşımının Teorik Dayanakları

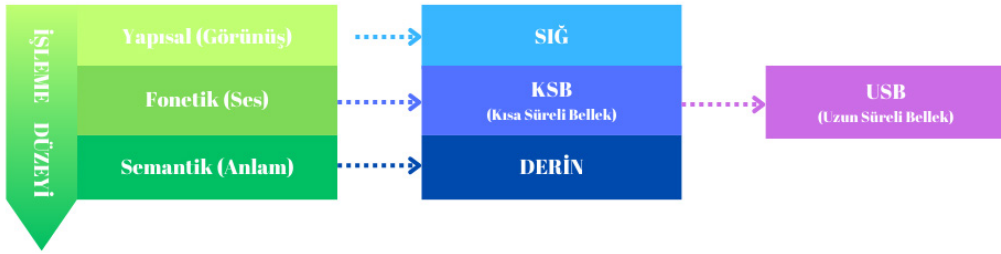
Etimolojik yaklaşımın coğrafi terimlerin öğretiminde kullanılabilirliğine yönelik görüşe dayanak sağlayacak yaklaşımlardan birisi şema teorisidir. Şema teorisine göre bilgiler zihnimizde şemalar halinde depolanmaktadır (Şekil 1). Bu şemalar salt olarak yalnızca bilgiyi değil aynı zamanda bilginin nasıl kullanılacağını da içeren birimlerdir (Çakıcı, 2015).

Şekil 1. Şema Teorisine Göre Kavramların İlişkilendirilerek Kodlanmasına Örnek: Okul Kavramı

Zihinde yer alan şemalar yalnızca var olan bilgilerin ihtiyaç olduğunda kullanılmasını sağlamaz, aynı zamanda da yeni bilgiyle karşılaşıldığında bu bilgilerin özümsenebileceği bir dayanak noktası vazifesi görür (Richards ve Schmidt, 2010). Başka ifadelerle yeni bir kelime ile karşılaşıldığında onun hakkında ne kadar derinlemesine bilgi edinilirse var olan şemalarla ilişki kurma ihtimali o kadar artar. Etimolojik yaklaşım bu noktada devreye girer. Nitekim etimoloji ile yeni bir terim öğrenildiğinde, öğrencinin zihninde bağ kurulabilecek çok daha fazla dayanak noktasına temas edilir. Böylece bilgi özümseyerek kalıcılığı artırılabilir. Bu açıdan ele alındığında öğrenilen bilgilerin önceki bilgilerle ilişkilendirilmesini öne çıkaran David Ausubel'in anlamlı öğrenme teorisi ile de uyum sağlandığı söylenebilir (Pierson, 1989). Nitekim anlamlı öğrenme kuramına göre; düzensiz olarak bellekte kalan bilgilere kıyasla anlamlı öğrenilen bilgiler eski bilgilerle uyum içinde düzenli olarak yer edinir (Duman, 2008). Bu yüzden zihinde daha kalıcı bir anlam oluşturur.

Belleğin işleme düzeyi modeli, etimolojik yaklaşımın yabancı terimleri hatırlamada kolaylık sağlayacağına dayanak oluşturabilecek başka bir modeldir. Model, kabaca hafızanın yalnızca işlenen bilgilerden meydana geldiğini savunmaktadır (McLeod, 2023). Belleğin işleme düzeyi modeline göre bilginin kodlama ve hatırlama seviyesi, bilgiye uygulanan özümsemenin derinliğine bağlıdır (Karakaş, 2017). Bu derinlik çeşitli katmanlarda gerçekleşmektedir. Bu katmanlardan sıg olanında kelimenin belleğe kodlanma aşamasında yapısal ve fonetik işleme gerçekleşir. Başka ifadelerle bir kelimenin nasıl yazıldığı veya nasıl duyulduğuna ilişkin işlemler sıg aşamada gerçekleşir. Öte yandan bu kelimenin bellekte hali hazırda var olan benzer anlamdaki kelimelerle ilişkilendirilerek anlamsal olarak işlenmesi, modelin derin katmanını oluşturur (Şekil 2). Belleğin işleme düzeyi modelindeki derin katmana yani anlamsal katmana inebilmek adına etimolojinin köken kelimelerle bağlantı kurma ve kelimeyi bunun üzerinden tarihsel olarak anlamlandırma yaklaşımı kullanılabilir.

Şekil 2. Belleğin İşleme Düzeyi Modeline Göre Kodlama Süreci (McLeod, 2023).

İkili kodlama modeli etimolojik yaklaşımı destekleyebilecek argümanlar ileri süren başka bir teoridir (Bagheri ve Fazel, 2010). İkili kodlama modeline göre idrak, sözel ve sözel olmayan yani davranışsal, algısal veya duygusal bilgiden oluşur. Etimolojik yaklaşımla bir terimin öğrenimi esnasında kelime derinlemesine ele alındığından öğrencinin kelimeye karşı bir intiba geliştirme ihtimali yükselmektedir. Geliştirilen bu his ikili kodlama teorisine göre öğrencinin zihninde ilgili kelimenin yer etmesine yardımcı olacaktır.

Etimolojik Kavram Öğretimi Yaklaşımına Yönelik Literatürün Temelleri

Etimolojik yaklaşım her ne kadar öğrencileri kuru ezberden uzak tutma ve bellekte kalıcılığı arttırma potansiyeline sahip olsa da konuyu eğitim alanında ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Etimolojik çalışmalar doğal olarak kelimelerin kökenlerine odaklanmış durumdadır ancak etimolojiyi bir araç olarak eğitimde kullanma konusunda çeşitli araştırmalar da yok değildir. Bu konudaki kısıtlı literatürün esasen, yabancı kelimelerin belleğe kodlanmasının önem arz ettiği yabancı dil eğitimi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Bagheri & Fazel, 2010; Boers vd., 2007; Golzarnia & Rahmani, 2018; Moreno, 2011; Naeim & Baleghizadeh, 2013; Ogata, 2019; Pierson, 1989; Solgi & Sotoudehnama, 2017).

Etimolojik yaklaşımla kavram öğretimi konusunda öncü çalışmalardan birini yapan Pierson (1989), Ausubel'in ortaya attığı anlamlı öğrenme kuramına uygunluğundan yola çıkarak sınıf

ortamında etimolojik yaklaşımın kullanımını ele aldığı çalışmasında, deneyimlerinden hareketle Hong Kong örneği üzerinden etimolojinin yabancı dil eğitime nasıl entegre edilebileceğini tartışmıştır. Solgi ve Sotoudehnama (2017) ikinci dilde kelime öğreniminde etimoloji ve eş anlamlı kelimeleri ele aldıkları araştırmalarında 120 katılımcı üzerinde çalışma yapmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre etimolojik yaklaşımla eğitim alan öğrencilerin hem kısa hem de uzun dönemde daha başarılı bir öğrenme süreci gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Yabancı dil olarak İngilizce öğrenen 78 Japon öğrenci üzerinde 1 akademik yıl boyunca çalışma yapan (Ogata, 2019) sene boyunca uyguladığı 26 testin 24'ünde etimolojiyle kelime öğrenen deney grubunun daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır. Golzarnia ve Rahmani, (2018) 23 katılımcı ile 9 oturumda gerçekleştirdikleri çalışmalarında etimolojik yöntemle öğretimin daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır. Benzer sonuçlara 32 katılımcı ile gerçekleştiren Naeim ve Baleghizadeh, (2013) etimoloji ile İngilizce kelime öğretiminin kısa ve uzun vadede daha kalıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır.

Boers vd. (2007) ise etimolojinin yalnızca somut yabancı terimlerin öğretiminde değil aynı zamanda mecazlı deyimlerin, soyut ifadelerin öğretiminde de etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bagheri ve Fazel, (2010) İranlı 50 öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmada etimolojik ayrıntılarla beraber açıklanan İngilizce deyimlerin daha iyi öğrenildiği sonucuna ulaşmıştır. Moreno (2011)'de renk içeren deyimlerin öğretimi ele aldığı araştırmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Ona göre, içinde renk bulunan deyimlerin öğretiminde etimoloji; dolayısıyla kelimenin kökleri, geldiği kültür ve tarih kullanıldığında öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirme yapması ve konuyu kavraması kolaylaşmaktadır.

Öğrencilerin yeni kelimeler öğrenerek zihinlerinde ilişkilendirme yapması gereken tek alan sadece yabancı dil öğretimi değildir. Pek çok disiplin yabancı veya yabancı menşeli çok sayıda terime sahiptir. Bu terimler eğitim öğretim faaliyetleri sırasında sıklıkla kullanılmaktadır. Öğrencilerin bu kavramları özümsemesi eğitim öğretim faaliyetlerinin temel amaçlarından birisidir. Coğrafya eğitiminde de yabancı ve yabancı kökenli terimler sıklıkla kullanılmaktadır. Öğrencilerin bu kelimeleri anlamlı bir biçimde öğrenmeleri ve özümseyebilmeleri için etimolojik yöntem kullanılabilir. Ancak literatür de bu anlamda – coğrafya kitapları içerisinde herhangi bir kavramı açıklamak için zaman zaman kullanılan etimolojik açıklamalar dışında – herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. Disiplinimizin pek çok başucu kitabının konulara başlangıç cümlesini kelime kökenine ilişkin açıklamalar oluşturmaktadır. Bu açıklamalar etimolojik bir analiz olmaktan çok kelimelerin anlamlarını doğrudan tanımlama şeklindedir. Halbuki İngilizce eğitimi alanında yapılan araştırmalar, (Bagheri ve Fazel, 2010; Boers vd., 2007; Golzarnia ve Rahmani, 2018; Jie, 2013; Moreno, 2011; Naeim ve Baleghizadeh, 2013; Pierson, 1989; Solgi ve Sotoudehnama, 2017) coğrafya eğitiminde terimlerin öğretilmesi konusunda da önemli bir dayanak oluşturabilir. Bu öneme karşın etimoloji ile coğrafi kavramların öğretimi konusunda yeterince çalışma bulunmamaktadır. Başka ifadelerle etimoloji kullanarak coğrafi terimler öğretme konusunda büyük bir literatür boşluğu olduğu ileri sürülebilir.

Gerek ortaöğretim gerekse lisans ve lisansüstü coğrafya eğitimi konusunda coğrafi terimlerin öğreniminde kalıcılığı arttırmaya yönelik ve sadece ezberden uzaklaşılmasını amaçlayan çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Coğrafya eğitimi literatüründe etimolojik yaklaşım ile terim öğretimi ele almış çalışmalar konusundaki boşluğun varlığı, bu konuda yapılacak çalışmaların önemini arttırmaktadır. Çalışma, özellikle lisans düzeyinde de sıklıkla kullanılan ve çoğunlukla temel derslere

adını veren coğrafi terimleri etimoloji kullanarak keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada okumakta olduğunuz araştırma, coğrafya eğitiminde etimolojik ve semantik yaklaşımı kullanarak terim öğretimi yapılabileceğini savunan araştırmalara giriş mahiyetinde olup; çalışmanın hedef kitlesini bilhassa lisans düzeyinde coğrafya eğitimi gören öğrenciler ve coğrafya öğretmenleri oluşturmaktadır.

Yöntem

Coğrafya lisans düzeyinde ana derslere de ismini veren, aynı zamanda ortaöğretim seviyesindeki coğrafya eğitiminde giriş konularından olan coğrafyaya yardımcı bilim dallarının isimlerinin etimolojik izahını gerçekleştirmek bu araştırmanın amacı olduğundan öncelikle açıklanacak kelimelerin seçilmesi işlemi yapılmıştır. Bu işlem için 9. Sınıf Coğrafya ders kitabı (Türkez vd., 2023) incelenmiştir. Coğrafyanın bölümlerinden etimolojik tahlili yapılacak olanlar seçilirken yabancı kökenli veya gündelik Türkçeye yerleşmemiş isimlere sahip olanlara öncelik verilmiştir. Örneğin jeomorfoloji, hidrografya ve klimatoloji gibi doğrudan yabancı dillerden geçmiş kelimeler, etimolojik açıklamalarda kullanılmak için öncelikle seçilmiştir. Bu seçim ilkesi, gündelik Türkçeye yerleşmiş olmasına karşın popüler bir alt disiplini yabancı kökenli isim taşıyan – örneğin siyasi coğrafya ve alt dalı olan jeopolitik gibi – coğrafyanın bölümlerini açıklamak için terk edilmiştir.

Kapsamlı bir etimolojik açıklama yapabilmek için öncelikle söz konusu coğrafya bölümlerinin kısa tanımları yapılmıştır. Bu tanımlamalar sırasında söz konusu disiplinleri konu edinen, örneğin jeomorfoloji için jeomorfoloji-I (Erinç, 2015) gibi eserlerden yararlanılmıştır. Bu eserler yer yer kelime kökenlerine ilişkin açıklamalar yapsalar da derinlemesine bir etimolojik izah için (etimolojiturkce, 2024; *Etymonline*, 2024; *Merriam-Webster*, 2024; *Nişanyan Sözlük*, 2024) kaynakları ana veri toplama noktalarını teşkil etmiştir. Farklı kaynaklardan çapraz okumalar yapılarak elde edilen veriler, gerek yazılı gerekse görsel olarak açıklanmıştır. Görsel veriler şemalandırılarak ve haritalaştırılarak sunulmuş, böylece daha etkili bir anlatım gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Şemalar oluşturulurken en solda ulaşılabilmiş en eski kaynak kelimedenden, en sağda güncel sözcüğe doğru bir akış tercih edilmiştir. Şemaları oluşturan her bir sözcüğün kendisi, üstte bağlı olduğu dili ve altta anlamı kutucuklar içinde verilmiştir. Kutucuklar arası oklar kelimenin değişim güzergâhını açıklamak için kullanılmış olup noktalardan oluşan çizgiler bağlantının kesinlik taşımadığı anlamına gelmektedir. Birden fazla kelimenin tek bir kutucukta birleşmesi ise iki kelimenin bileşik sözcük oluşturduğu anlamına gelmektedir. Yazılı anlatımda ise daha detaya inmek ve kelimelerin tarih boyunca ne anlamlara geldiği ve günümüzdeki anlamlara nasıl bir bağlamda ulaştığı açıklanmıştır.

Bulgular ve Etimolojik Analiz

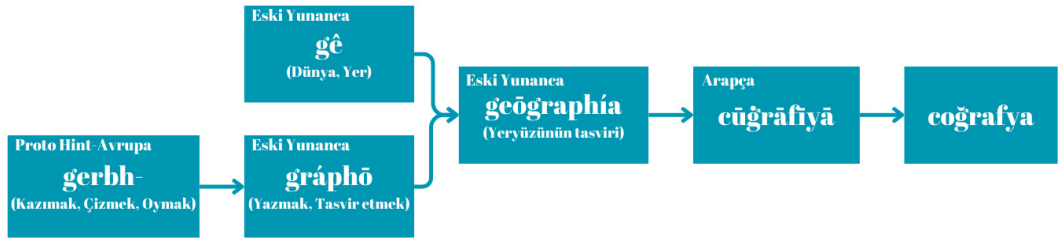
Bilgili ve Kocalar'a (2020) göre tanımlamalar oluşturmak kolay bir süreç değildir ve araştırmacıların kendi disiplinlerine ilişkin tanımlamalar yapması oldukça zordur. Bu durum ilk bakışta bir çelişki gibi görünebilir. Ancak bir kişinin kendi uzmanlık alanını tanımlamasındaki esas zorluk tanımlama yapmanın doğası gereğidir. Öncelikle yapılan tanımlama ile gerçekliğin uyuşması gerekmektedir. Gerçekliğin uyuşması ise tek başına yeterli olmayabilir. Nitekim kısa ve öz bir tanımlama yapmaya çalışmanın beraberinde getirdiği zorlukların başında pek çok bilginin yüzeyselleştirilmesi

gelmektedir. Amaca uygun bir şekilde yapılmış olsa bile tanımlar, kelimelere yüklenen anlamların ve kelimelerin nitelediği olguların zamanla değişen dinamik yapısı içinde statik bir şekilde kalacaktır (Bilgili & Kocalar, 2020). Sonuçta bu durum bir konunun uzmanları tarafından kendi disiplinlerine ilişkin kapsayıcı kavramlar hakkında tanımlamalar yapmasını zorlaştırmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde coğrafya disiplinine ilişkin temel kavramların kısa tanımlamalarıyla beraber etimolojik açıklamalar yapılacağından tanımlama yapmanın sınırlılıkları içinde kalınacaktır.

Coğrafya

“Coğrafya Nedir?” şeklinde sorulacak bir soruya sayfalarca cevap verilebilecek olmasına rağmen eksik ve değinilmemiş yerler olacaktır. Coğrafya kelimesinin birbirinden farklı yönleriyle bir ölçüde ayrıışan, kimi zaman arkaikleşmiş onlarca tanımı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları *“yeryüzü bilimi, insan ve mekan arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim, bütün çeşitlilikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan ve açıklayan bilim, mekânı anlamlandıran bilim, mekânsal perspektifle insan – doğa ilişkisini analiz eden disiplin, Dünya’yı tanıtan bir bilim; insan – mekan ilişkisi ile doğal ve beşeri olayların dağılışını ve nedenselliğini inceleyen bilim, (jeopolitik olarak) ne ve neden sorularını cevaplamamızı sağlayan bilim...”* şeklinde örneklendirilebilir (Bilgili & Kocalar, 2020; Doğanay & Doğanay, 2000; İzbirak, 1992; Marshall, 2018; Ünlü, 2014). Bahsi geçen bu tanımlar, birbirine her ne kadar yakın gibi görünse de anlayış olarak dönemlerinin ruhunu yansıtmaktadır. Mekâna/yeryüzüne, insana ve ilişkilere yoğunlaşan bu tanımlar esasında coğrafya biliminin tarihsel gelişimi ile yakından ilişkilidir.

Coğrafya, insanın çevresini ve kendisini anlamlandırma çabasından ortaya çıkmış bir disiplin olduğundan tarihin ilk zamanlarından beri çeşitli formlarda varlığını sürdürmektedir. 19. yüzyıldan sonra giderek sistemleşen ve çağdaş bir bilim olarak yerini alan coğrafya, sürekli bir değişim içindedir. Dolayısıyla M.Ö. 3. yüzyıldan ² beri kullanılan “coğrafya” kelimesine yüklenen anlamlar da sürekli bir değişim halindedir. Kelimeye yüklenen bu anlamlarda etimolojik izleri görmek mümkündür. Sözelimi, yalnızca kaba bir doğa tanımlaması olarak algılanabilen dolayısıyla coğrafyacıların günümüzde yetersiz bulduğu “mekânın tasviri” şeklindeki tanım, doğrudan “coğrafya” kelimesinin etimolojisiyle ilişkilidir (Şekil 3).

Şekil 3. Coğrafya Kelimesinin Etimoloji Şeması

Türkçede kullandığımız “coğrafya” kelimesi etimolojik olarak dilimize Arapçadan, Arapçaya ise Eski Yunancadan geçmiştir. Bu noktada İslam medeniyetinin Antik Yunan döneminde yazılmış

² İlk çağ coğrafyacılarından Eratosthenes coğrafya disiplinine ismini vermiş kişidir.

eserlere olan ilgisinin ve yapılan çevirilerin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim pek çok felsefi ve bilimsel terim Eski Yunancadan Arapçaya bu yolla geçmiştir. Türkçede yer alan jeoloji, jeomorfoloji veya geoid sözcüklerinin coğrafya kelimesinden ses olarak farklılaşmasının en temel sebebi de coğrafya kelimesinin dilimize batı dilleri yerine Arapçadan geçmiş olmasıdır (ek 1).

Eski Yunancada kullanılan ve Arapçadaki cūğrāfiyā sözcüğüne kaynaklık eden “geographica” kelimesi ise esasında iki farklı kelimedenden meydana gelmekte olup *yeryüzünün/Dünya’nın tasviri* anlamını taşımaktadır (Doğanay & Doğanay, 2000; *Nişanyan Sözlük*, 2024). Esasında coğrafyanın arkaikleşmiş tanımlamalarından birisi olan “coğrafya, *yeryüzünün tasviridir*” ifadesi bu yüzden doğrudan geographica kelimesine dayanmaktadır.

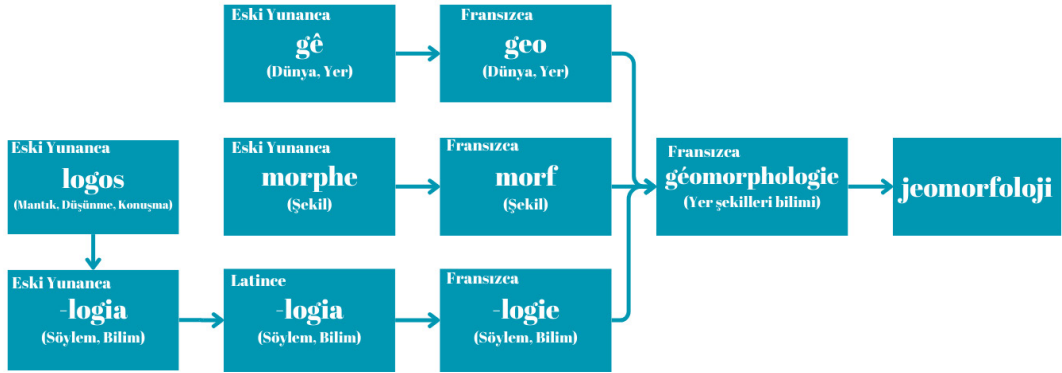
Öte yandan geographica kelimesini meydana getiren ilk sözcük olan “ge” etimolojik açıdan kökeni belirsiz bir kelime olup Hint-Avrupa öncesi dillerden kaynağını almış olma ihtimali bulunmaktadır. *Dünya, yer, yeryüzü* anlamlarına gelen ve Eski Yunancadan farklı dillere yayılmış olan “ge” önemli bir kelimedir. Zira bu kelime günümüzde pek çok dilde farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Toprak Ana olarak da adlandırılan ve Yunan mitolojisindeki karakterlerden birisi olan “Gaia” ile de ilişkili olan “ge” kelimesi Türkçeye farklı dillerden “jeo” veya “geo” şeklinde geçerek jeoloji ve geometri gibi kelimelere de kaynaklık etmiştir (*Etymonline*, 2024; *Merriam-Webster*, 2024; *Nişanyan Sözlük*, 2024).

Geographica sözcüğünü oluşturan bir diğer kelime olan “grapho” Proto Hint-Avrupa dillerinde *kazımak* anlamına gelen “gerbh” fiilinden türemiştir ve Eski Yunancada *yazmak, anlatmak, tasvir etmek* gibi anlamlara gelmektedir (*Nişanyan Sözlük*, 2024). Günümüzde bu kelime dilimizde çok farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin grafik, grafiti, sismograf, kartografya, demografi, biyografi ve benzeri pek çok farklı kelime, etimolojik olarak grapho sözcüğünden türemiştir (*Etymonline*, 2024). Bu kelimeleri ortaklaşa bir araya getiren şey bir olgunun yazılarak veya çizilerek açıklanması, anlatılmasıdır. Dünya hakkında bilgiler vererek onu açıklamak isteyen Eratosthenes bu yüzden geographica sözcüğünü ortaya atmıştır. Ancak daha önceden bahsedildiği üzere coğrafya terimi zaman içerisinde anlamsal olarak genişleyerek daha kapsayıcı ve derin bir yapıya kavuşmuştur.

Çok yüksek çeşitliliğe sahip yeryüzünü inceleyen coğrafya, doğal olarak kendi içinde de pek çok alt disipline bölünmektedir. Bu disiplinleri birbirinden ayıran net ve rijit sınırlar çizmek pek mümkün değildir. Nitekim coğrafya biliminin kendisi dahi pek çok diğer bilimle ortak araştırma alanlarına sahip bir disiplin olarak flu sınırlara sahiptir (Bilgili & Kocalar, 2020). Coğrafyanın bölümleri tartışılırken en çok karşılaşılan sınıflandırma şekillerinden birisi coğrafyayı fiziki ve beşeri olmak üzere iki bölüme ayırmaktır (Özgüç & Tümertekin, 2016). Fiziki coğrafya; jeomorfoloji, hidrografya, klimatoloji gibi doğal sistemleri inceleyen bilim dallarını kapsayan coğrafya bölümüdür. Doğayı incelemesi fiziki coğrafyaya ismini veren unsurdur. Nitekim fiziki kelimesi pek çok dilde kullanılmakta olup dilimize Fransızcadan geçmiştir. Sözcük “doğa” ve “tabiiyat bilimi” gibi anlamlara sahiptir (*Nişanyan Sözlük*, 2024). Coğrafyanın diğer bir bölümü ise beşerî coğrafyadır. Beşerî coğrafya ise adını inceleme alanın olan insandan almıştır. Nitekim beşer sözcüğü Arapçadan dilimize geçmiş olup insan anlamına gelmektedir.

Jeomorfoloji³

Jeomorfoloji en yalın haliyle, taş küre üzerindeki yeryüzü şekillerini oluşum, gelişim ve değişim yönüyle inceleyen bilim dalı olarak tanımlanabilir (Altınlı, 1986; Atalay, 2004). Jeomorfoloji bu yeryüzü şekillerinin dağılışı, oluşumu ve sınıflandırmasıyla ilgilenir ve jeoloji, klimatoloji, jeofizik, taş bilimi gibi alanlarla yakından ilişkilidir (Erinç, 2015; Hoşgören, 2011). Bu ilişkiler içerisinde jeoloji ve jeomorfolojinin birbiriyle iç içe geçmiş alanlar olmasından dolayı ayrı bir yeri vardır. Her ikisi de yeryüzünü oluşturan yer kabuğunu incelese de jeomorfoloji bu kabuktaki yer şekillerine odaklanırken jeoloji yer kabuğunun gelişimi ve onu oluşturan çeşitli maddelerin özellikleri ile ilgilenir (İzbirak, 1955). İnsanlık eski dönemlerden beri etrafında gördüğü yer şekillerinin nasıl oluştuğunu merak etmiş ve onlardan nasıl yararlanabileceğinin yollarını aramıştır. Bu noktada jeomorfoloji olmazsa olmazdır. Yeryüzünde yapılacak bütün planlama ve iskân işlerinde jeomorfolojiden bir ölçüde yararlanılması gerekmektedir. Jeomorfolojik bilgilerle harmanlanarak yapılacak faaliyetler kuşkusuz verimi ve sürdürülebilirliği arttıracaktır. Bu yüzden jeomorfoloji taşküreyi anlamımıza yardımcı olan oldukça önemli ve geniş bir disiplindir. Jeomorfoloji kendi içinde pek çok alt yardımcı bilim dalını içeren fiziki coğrafyanın geniş ve önemli bir parçasıdır.

Şekil 4. Jeomorfoloji Kelimesinin Etimoloji Şeması

Jeomorfoloji esasında “ge”, “morphē” ve “logos” olmak üzere üç farklı parçadan meydana gelen bir kavram olup dilimize Fransızcadan girmiştir (ArDOS, 1976, Şekil 4, Ek 2). Bunlardan ilki daha önceden ele aldığımız “jeo” kelimesi olup Eski Yunancada yeryüzü veya Dünya anlamında kullanılmaktadır. Yeryüzü şekillerini inceleyen jeomorfoloji doğal olarak isminde jeo kelimesini kullanmaktadır. “Morf” sözcüğü ise İngilizce ve Fransızca gibi dillerde “biçim” anlamına gelen bir kelimedir. Sözcük Eski Yunancadaki “morphē” kelimesinden alınmıştır (Etymonline, 2024). Esasında bu kelimenin Latincedeki “forma” kelimesine de kaynaklığı ettiği düşünülmektedir. Bu ilişki doğru kabul edilirse “morf” sözcüğünün çok farklı “formlarda” karşımıza çıktığı söylenebilir. Günümüz Türkçesinde kullanılan; “form”, “forma”, “platform”, “üniforma” veya “formasyon” kelimeleri de bir biçimi ifade

3 Eski adı *ilm-i eşkal-i arazidir* (İzbirak, 1992).

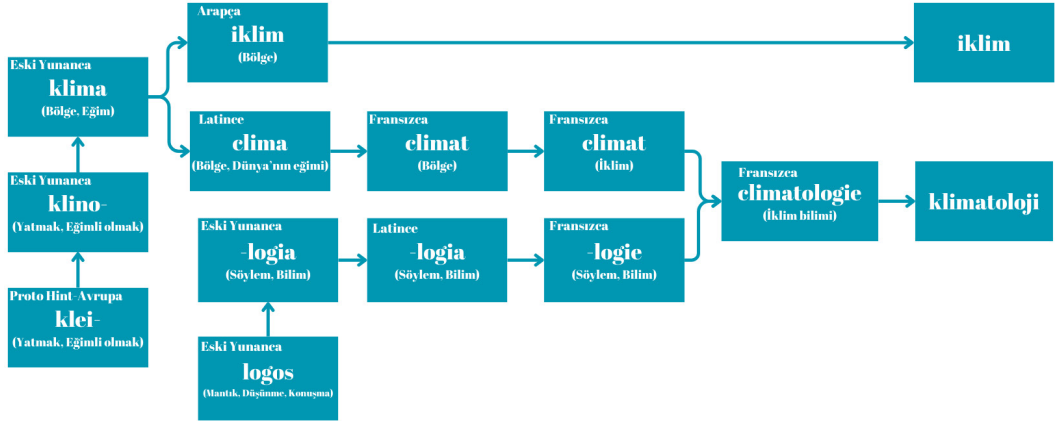
etmeleri bakımından ilişki ihtimalini artırır niteliktedir (*Nişanyan Sözlük*, 2024). Jeomorfoloji teriminde morf kelimesinin “morf” şeklinde yazılması, birleşik ad olma durumundan gelmektedir. Biyoloji, klimatoloji ve filoloji gibi pek çok bilim dalının isminin son kısmını da oluşturan “-loji” ise söylem veya bilim anlamlarına gelir. Fransızcadaki “-logie” ve Latincedeki “-logia” edatları Eski Yunanca ile bağlantılı olup köklerini; mantık, düşünme veya konuşma gibi anlamlara gelen “logos” sözcüğünden almaktadır. Logos özellikle felsefede sıklıkla tartışılmış bir kavram olup zengin bir sözcüktür.

Jeomorfoloji kendi içinde pek çok alt dala ayrılmaktadır. Tektonik ve litolojik özelliklerin ortaya çıkardığı yapıları inceleyen yapısal jeomorfoloji bu alt dallardan biridir. Yapısal jeomorfoloji yer yer “strüktürel jeomorfoloji” şeklinde de isimlendirilebilmektedir. Strüktürel kelimesi yapısal sözcüğü ile esasında eş anlamlı olup dilimize Avrupa dillerinden geçmiştir. Strüktür kelimesi – Fransızca vasıtasıyla – Latince yapı anlamına gelen “structura” sözcüğünden alınmıştır. Bu sözcük inşa etmek ve bir araya getirmek anlamındaki fiilden türemiştir (*Merriam-Webster*, 2024). Antropojenik jeomorfoloji, son zamanlarda giderek popülerleşen başka bir alandır. Yeryüzü şekillerinin giderek insanlar tarafından tahrip edildiği, değiştirildiği ve inşa edildiği günümüz antroposen döneminin, yeryüzü şekillerini inceleyen bilim dalı olan jeomorfolojideki yansımasıdır. Kısaca antropojenik jeomorfoloji beşeri faaliyetler sonucu oluşan yer şekillerini inceleyen bir bilim dalıdır (Ertek, 2017). Antropojenik sözcüğü de dilimize batı dillerinden girmiş olup Eski Yunancada insan anlamına gelen “anthropos” kelimesinden alınmıştır (*Etymonline*, 2024). Diğer bir ifadeyle antropojenik jeomorfoloji esasında “beşerî jeomorfoloji” şeklinde de kullanılabilir bir anlama gelmektedir. Jeomorfolojinin başka bir alt dalı olan ve iklim elemanlarının yer şekillerine olan etkilerini inceleyen iklimik jeomorfolojinin başında “iklimatik” ifadesi bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

Klimatoloji⁴

Klimatolojinin inceleme alanı iklimdir. İklim kabaca hava olaylarının bir bölgedeki uzun dönem içerisindeki ortalaması olarak tanımlanabilir (Erol, 2014). Fiziki coğrafyanın en önemli bileşenlerinden olan iklim beşerî coğrafya ile yakından ilişkilidir. Nüfus, göç, yerleşme, sanayi veya turizm coğrafyasında dağılışı faktörüne değinilirken hep iklime atıfta bulunulur. İklim beşerî unsurların açıklanması sırasında olmazsa olmaz bir konumda olarak hep bir yer sahibidir. Bu noktada diğer coğrafi bilim disiplinlerinin klimatolojik bilgilerden yüzeysel bir biçimde bile olsa yararlandığı söylenebilir. Klimatoloji meteorolojinin günlük verilerinden yararlanarak çok uzun dönemleri incelese de statik bir yapıda değildir, dinamiktir. Küresel iklim değişikliği ile yeryüzünün değişmekte olan iklim yapısını incelemesi bu dinamikliği daha da aktif bir hale getirmiştir.

4 Eski ismi *mebhas-ı ekalim*dir (İzbirak, 1992).

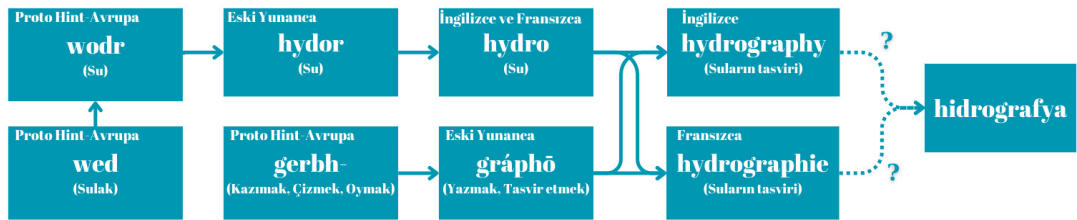
Şekil 5. Klimatoloji ve İklim Kelimelerinin Etimoloji Şeması

Klimatoloji kelimesi, “klimat” sözcüğüne bilim anlamı katmak için eklenen “loji” ifadesiyle birlikte oluşmuştur (Şekil 5, Ek 4). Esasında klimat kelimesini farklı şekillerde günümüz Türkçesinde de kullanılmaktadır. Örneğin bir mekânın hava sıcaklığını değiştirmek için kullandığımız iklimlendirme cihazı olan “klima” bu kelimelerden biridir. Klimat sözcüğü dilimize Avrupa dillerinden girmiştir ve Fransızca iklim anlamına gelmektedir. Ancak günümüzde kullandığımız iklim anlamının bu kelimeyle özdeşleşmesi daha yakın zamandadır. Eski Fransızcada ve Eski Fransızcaya kaynaklık eden Latince “clima” kelimesi Ekvatora paralel alanlar, bölgeler anlamında kullanılmaktaydı. Benzer bir kullanım dilimize Arapçadan geçmiş “iklim” kelimesi için de mevcuttur. Arapça “iklim” kökünden dilimize geçmiş iklim sözcüğü bölge anlamına gelmekle beraber Dünya’yı bölen 7 kuşağa verilen isimdir (Nişanyan Sözlük, 2024). Sıkça kullanılan “7 iklim” ifadesi de bu yüzden bütün gezegeni belirtmek için kullanılmaktadır. Latinceye “clima”, Arapçaya ise “iklim” şeklinde geçen sözcük Eski Yunanca kökenli “klima” sözcüğüdür. Bu kelimenin günümüzde sıklıkla kullanımından farklı olarak Dünya’daki kimi zonları tanımlamak için kullanılmasının temel sebebi dönemin coğrafyacılarıdır. Esasında antik dönem coğrafyacıları gezegenimizi güneş ışığının geliş açısına göre değişen kuşaklara bölmüştür. Bu kuşakların sayısı 24, 30, gezegenlerle ilişkili bir biçimde 7 veya burçların etkisiyle 12 olarak zamana göre farklılık göstermiştir (Etymonline, 2024; Sciences.smith, 2024) Bu kuşaklara kendi dillerinde yatmak veya eğimli olmak anlamına gelen “kline” fiilinden türetmişlerdir (etimolojiturkce, 2024). Eski Yunanca sözcük, Hint Avrupa dilinde yatmak veya eğim anlamına gelen “klei” sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün günümüzde kullanılan hallerinde yeryüzündeki paralel kuşak anlamından uzaklaşarak; o bölgedeki rüzgar, sıcaklık veya yağış durumuyla ilişkili bir anlam kazanmıştır. Ancak sözcüğün eğim veya yatmak anlamına dayanan varyasyonları da bulunmaktadır. Örneğin “klinik” hastaların yattığı yer anlamında günümüz Türkçesinde kullanılan bir ifadeyken; İngilizcede eğim anlamına gelen “incline” ve günümüzde müşteri anlamına gelen, Latince korunmak için başkasına dayanan anlamında patronların koruması altındakileri tanımlamak için kullanılan “client” kelimesi sözcüğün yatmak ve eğim anlamlarını koruyan çeşitleri olarak sıralanabilir.

Hidrografya⁵

Klimatolojinin araştırma alanı olan iklimin en önemli unsurlarından birisi sudur. Su gezegenimizin coğrafi unsurları için o kadar önemlidir ki onu başlı başına inceleyen müstakil bir coğrafi alt disiplin vardır (Hoşgören, 2011). Yeryüzünde ve altında suya ilişkin ne varsa hidrografyanın konusu olduğundan fiziki coğrafya içinde geniş bir alan tutar (Ünlü, 2014). Ancak akarsu ve göller esas inceleme alanını oluşturur (İzbirak, 1992). Su her zaman insanlık için önemli bir unsur olmasına karşın küresel iklim değişiminin getirdiği farklılaşmalar hidrografyanın güncel bir alan olarak varlığını ve önemini korumasına neden olmaktadır. Başka ifadelerle okyanus ve deniz seviyesindeki artışlar, göllerin kuruması veya yeraltı sularının yok olması hidrografyanın inceleme alanı olduğundan küresel iklim değişikliğine bağlı olarak literatürde sıklıkla hidrografyanın inceleme alanlarından bahsedilmektedir.

Hidrografya kelimesi dilimize batı dillerinden geçmiş olup İngilizcede 1500’lü yıllardan beri kullanılmaktadır (Etymonline, 2024). Esasında kelime iki parçadan oluşmakta olup ikinci parça olan “grafya” coğrafya başlığı altında incelendiğinden bu kısımda bir daha değinilmemiştir. Öte yandan “Hidro” kelimesi ele alındığında dilimize İngilizce ve Fransızcadan geçtiği görülmektedir. Kelime, İngilizce ve Fransızcaya Eski Yunancada yer alan su anlamındaki “hydor” kelimesinden geçmiştir (etimolojiturkce, 2024). Bu yüzden hidrografya kelimesini çok kısa bir şekilde “suyun tasviri” şeklinde çevirebiliriz (Biricik, 2009, şekil 6, Ek 3). Hidro kelimesi su ile ilişkili pek çok yerde karşımıza bu yüzden çıkmaktadır. Örneğin; sudan elektrik enerjisi üreten tesisler “hidroelektrik santrali”, su pompaları “hidrofor” su küre ise “hidrosfer” olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca suyu oluşturan iki elementten birisi olan Hidrojen de, su anlamına gelen “hidro” ve üretmek, doğurmak, soy gibi anlamlara gelen “jen” kelimesinin birleşmesiyle oluşmuştur (Etymonline, 2024). Buradan hareketle Hidrojen elementinin Türkçe karşılığının “su doğuran” veya “su üreten” gibi bir anlama geldiği söylenebilir.

Şekil 6. Hidrografya Kelimesinin Etimoloji Şeması⁶

Öte yandan hidro kelimesinin çok temel bir anlam taşıdığı ve bu yüzden pek çok Hint-Avrupa dilinde aynı kökü paylaşan kelimelerle ilişkili olduğu da görülmektedir. Nitekim Eski Yunanca hydor

5 Eski ismi *Mebhas-ı miyahr*tır (İzbirak, 1992).

6 Bu çalışmada hidrografya kelimesinin dilimize hangi dilden geçtiği konusunda kesinliğe ulaşılamamıştır. Bu yüzden noktalı çizgi ile iki dil de gösterilmiştir. Ayrıca bu kelimenin ilk hangi dilde türetildiği tam netleştirilememiş olup iki dilde de yakın zamanlarda ortaya çıktığı kaynaklarda belirtilmiştir. Hidrografya kelimesinin kullanımına

kelimesi Hint-Avrupa dilinde su anlamına gelen “wodr” kelimesinden gelmektedir. Söz konusu bu kelime yine Hint-Avrupa dilinde ıslak veya sulak anlamına gelen “wed” kelimesinden türemiştir. Hint-Avrupa dil ailesine mensup dillerde bu kökten kelimelere örnek olarak su sözcüğünü inceleyecek olursak; bu sözcük İngilizcede “water”, Rusçada “voda”, Lehçede “woda” ve Almandada “wasser” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Hidrografya kendi içinde çeşitli alt dallara ayrılmaktadır. Bu dallardan tatlı suları ve gölleri inceleyene “limnoloji” ismi verilmiştir. İsmi İsviçreli jeolog François-Alphonse Forel tarafından konulduğu düşünülmektedir. Bilim anlamı vermek için kullanılan “loji” ve göl – tatlı su anlamına gelen “limno” kelimelerinden oluşan limnoloji sözcüğü kökenini Eski Yunanda; bataklık, göl, durgun su anlamındaki “limne” kelimesinden almıştır. Bu sözcüğün balçık anlamına gelen Hint-Avrupa “slei” kelimesi ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir.

Potamoloji, Hidrografyanın başka bir alt dalıdır ve akarsuları inceler. 1820’lerden beri kullanılan potamoloji “Potamo” ve “loji” olmak üzere iki parçadan oluşur (*Merriam-Webster*, 2024; *Oxford English Dictionary*, 2024). Potamo kelimesi her ne kadar ilk bakışta Türkçeye uzak bir sözcük gibi dursa da aslında dilimizde de bulunmaktadır. Su aygırı olarak da adlandırılan “hipopotam” esasında Yunancada nehir atı demektir ve pek çok Avrupa dilinde de kullanılmaktadır. Potamo kelimesi Eski Yunancada nehir veya akarsu anlamına gelen “potamos” sözcüğünden türemiştir. Söz konusu sözcük Hint-Avrupa dilinde uçmak veya acele etmek anlamına gelen “pet” fiilinden türemiştir.

Oseonografya veya oşinografya, hidrografyanın başka bir alt dalıdır. Kelimenin yabancı literatürde 1500’lü yıllardan beri kullanımda olduğu düşünülmekle beraber 1850’lerden sonra yaygınlaşmıştır (*Etymonline*, 2024). Tasvir etmek, anlatmak anlamına gelen “grafya” sözcüğü ve okyanus anlamına gelen “oseon” veya “oşin” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Söz konusu bu sözcükler dilimizdeki “okyanus” sözcüğüyle aynı kökten gelmektedir. Türkçede kullanılan ve kıtaları çepeçevre saran büyük su kütlelerini tanımlamak için kullanılan okyanus kelimesi, Arapça aynı anlama gelen “ukyanus” sözcüğünden dilimize girmiştir (*Nişanyan Sözlük*, 2024). Bilim adı olarak kullanılan oseonografya veya oşinografya sözcükleri ise Avrupa dillerinden dilimize girmiş olup Latincedeki “oceanus” kelimesinden alıntıdır. Latincedeki “oceanus” ve Arapçadaki “ukyanus” kelimeleri ise Eski Yunancada disk şeklinde var olduğu düşünülen Dünyayı saran büyük nehre veya denize verilen isim olan “okeanos” sözcüğüne dayanmaktadır.

Biyocoğrafya⁷

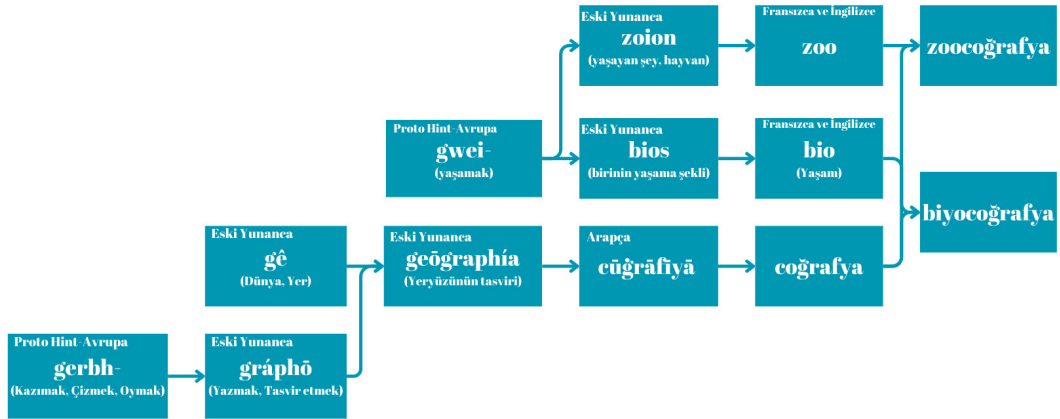
Coğrafyanın yeryüzünü/mekânı anlamlandırma çabasında insanın dışındaki canlıların da önemli bir yeri vardır. Nitekim Dünya yalnızca atmosferik olaylardan, denizlerden ve karalardan oluşmamaktadır. Yeryüzünü bildiğimiz diğer gezegenlerden ayıran ve Dünya’yı çok dinamik bir hale getiren canlılık doğal olarak coğrafya biliminin ilgi alanına girmektedir. Gerek beşeri gerekse fiziki pek çok coğrafi unsurun analizi yapılırken etkilenen ve/veya etkilenen bir faktör olarak canlıların ele

ilişkin İngilizce en eski kaynak William Cuningham tarafından 1559’da yazılmıştır (*Oxford English Dictionary*, 2024). Sözcük Fransızca’da ise 1551’den beri kullanımdadır (CNRTL, 2024).

7 Eski ismi **coğrafyayı hayatıdır** (İzmir, 1992).

alınan yardımcı bilim, biyocoğrafyadır. Biyocoğrafya canlılara mekânsal bir bakış açısıyla yaklaşarak; canlıların nerede, nasıl ve neden yaşadığını tarihsel olarak inceleyen bilim dalıdır (Efe, 2010; Güney vd., 2016; McDowall, 2004).

Biyocoğrafya esasında zoocoğrafya ve botanik/bitki coğrafyası olarak iki ana alandan oldukça yararlanmaktadır. Bu kelimelerden zoocoğrafya, biyocoğrafya ile etimolojik olarak aynı kökten gelmektedir. Kelimelerin etimolojisi incelenecek olursa; biyocoğrafya sözcüğü “biyo” ve “coğrafya” olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Biyo öneki dilimize İngilizce ve Fransızcadaki “bio” sözcüğünden geçmiş olup yaşam anlamına gelmektedir (*Nişanyan Sözlük*, 2024). Bu sözcük batı dillerine Eski Yunancadaki “bios” sözcüğünden geçmiştir. “Bios” Eski Yunancada bir kişinin yaşamı veya yaşam şekli anlamına gelmekte olup, Hint-Avrupa dilinde yaşamak anlamına gelen “gwei-“ fiilinden türemiştir (*Etymonline*, 2024). “zoo” kelimesi de gwei – fiilinden türemiş olup, batı dillerine Eski Yunancadan geçmiştir. Her ne kadar bio sözcüğü ile aynı kökü de paylaşırsa zoo sözcüğü bir kişinin yaşamı veya yaşam şekli anlamına değil, hayvan veya yaşayan şey anlamına gelir (Şekil, 7). Zoo sözcüğü zamanla hayvanlarla özdeşleştigiinden zoocoğrafya, canlılar içinden yalnızca hayvanları konu edinen biyocoğrafya alt dalının isimlendirilmesinde kullanılmıştır. Yer yer bitki coğrafyası olarak da adlandırılabilip birbirleri yerine kullanılabilen ⁸ botanik coğrafyası sözcüğü de dilimize batı dillerinden girmiş olup, Eski Yunan kaynaklıdır. Sözcük Eski Yunancada çimen, bitki gibi anlamlara gelen “botane” sözcüğünden alıntıdır.

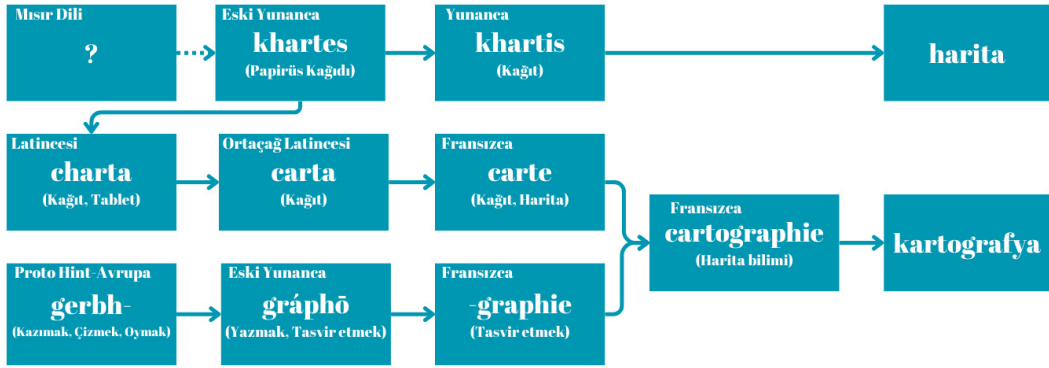
Şekil 7. Biyocoğrafya ve Zoocoğrafya Kelimelerinin Etimoloji Şeması

Kartografya

Coğrafya bilimi için haritalar disiplinin özünde yer alan bir çeşit dil gibidir (Ünlü, 2014). Coğrafi bilgilerin özellikle dağılışı bilgilerini gösterebilmek ve daha anlaşılabilmesini sağlamak için haritalar

⁸ Bitki coğrafyası ve botanik arasında küçük bir nüans farklılığı bulunmaktadır. Bitki coğrafyası daha çok dağılışı, yetiştirme koşulları ve kullanıma odaklanırken botanik coğrafya bitkilerin dış koşullarla olan ilişkilerine odaklanır (Güney vd., 2016).

kullanılır (Bilgin, 1985). Coğrafi incelemeler esnasında özellikle inceleme alanının genişlemesiyle haritalara başvurmak bir zorunluluk haline gelir (Darkot, 1947). Bu durum haritalar ile coğrafya bilimi arasında çok kuvvetli bir bağ kurmuştur. Bu yüzden haritalar ile coğrafyanın zihinlerde özdeşleştirildiği bile söylenebilir. Coğrafya için oldukça kilit bir noktada olan haritaların yapım, hesaplanma ve tasarım gibi konularda ilkelerini konu alanı belirlemiş disiplin ise kartografyadır. Kartografyanın uluslararası kartografya birliğine göre tanımında; haritalar hakkındaki bilimsel verilerin işlenmesi ve tasarım çalışmalarını kapsayan bir sanat, bilim ve teknoloji olarak çok yönlü yapısı vurgulanmıştır (Orcan, 1981). Haritalar ve günümüz anlamıyla tam olarak harita niteliklerini taşımamakla beraber mekânsal çizimler, tarihin çok eski dönemlerinden beri vardır. Ancak kartografya yalnızca kâğıt üstüne yapılan çizimlerle ilgili değildir. Çağdaş dönemde kartografik çalışmalar bilhassa coğrafi bilgi sistemleri (CBS) aracılığıyla yapılmaktadır. CBS ile mekânsal analizler bilgisayar ortamına taşınmış ve yapım, tasarım ve dağıtım işlemleri oldukça kolaylaşmıştır (Ünlü & Yıldırım, 2016). CBS'nin bu yönüyle kartografya biliminin modern yüzü olduğu söylenebilir.

Şekil 8. Harita ve Kartografya Kelimelerinin Etimoloji Şeması

Kartografya kelimesi köken olarak incelendiğinde dilimize Fransızcadan geçtiği görülmektedir (etimolojiturkce, 2024). Söz konusu kelime iki parçadan oluşmaktadır. Bu parçalardan ilki Fransızcada harita anlamına gelen “carte” sözcüğüdür. Söz konusu sözcük Orta çağ Latincesinde kâğıt anlamına gelen “carta” sözcüğünden alınmıştır. Carta kelimesi de kaynağını Latince de kâğıt veya tablet anlamına gelen “charta” sözcüğünden almaktadır. Bu sözcük Eski Yunanca papirüs kâğıdı anlamına gelen “khartes” sözcüğünden türemiştir. Eski Yunancadaki sözcüğün Mısır dilinden geldiği düşünülmekle beraber bu durum net değildir (Etymonline, 2024). Etimolojik geçmişine baktığımızda “Carte” sözcüğünün kâğıt anlamından harita anlamına doğru evirildiği görülmektedir. Ancak günümüz Türkçesinde “khartes” sözcüğünden türeyen “karton”, “kart”, “kartpostal”, “kırtasiye”, “kartel” ve “kartuş” gibi kâğıt sözcüğü ile olan bağlantılarını korumaktadır (Nişanyan Sözlük, 2024). Dilimize doğrudan Yunanca “khartis” sözcüğünden geçen “harita” kelimesi de “khartes” sözcüğünden türemiştir (şekil 8). Khartes sözcüğünden türeyerek oluşmuş kelimeler göze alındığında, rulo halindeki kâğıt ve papirüs anlamlarının yüzyıllar içerisinde farklılaşsa da bir ölçüde anlamını koruduğu görülmektedir. Kâğıt ile bağlantılı pek çok nesneye khartes sözcüğünden türemiş kelimeleri kullanmaktayız. Bu noktada

harita tasviri anlamına gelen harita bilimi kartografya ile harita sözcüğünün dilimizde birbiriyle akraba olan iki kelime olduğu söylenebilir. İki sözcük arasında var olan telaffuz konusundaki farklılık ise pek çok örnekte olduğu gibi kelimenin hangi dilden Türkçeye girdiği ile alakalıdır. Fransızca kaynaklı kartografya kelimesi Fransızcadaki carte kelimesine telaffuz olarak benzemekteyken, Yunanca kaynaklı harita sözcüğü kaynağını aldığı khartis kelimesinin telaffuzuna daha yakındır. Kartografya sözcüğünü oluşturan ikinci parça olan “grafya” daha önceki bölümlerde açıklandığından bir daha ele alınmamıştır.

Harita üretimleri teker teker yapılırsa da dağıtım ve yayım işlemlerinde pek çok harita bir araya getirilerek kitaplaştırılabilir. Bu harita kitaplarına “atlas” ismini vermekteyiz. Atlaslar basitçe harita koleksiyonlarıdır. Belirli bir temada olabilecekleri gibi bir bölge veya Dünya hakkında genel bilgileri içeren yapıtlar da olabilirler. Atlas kelimesi pek çok dilde kullanılmakta olup dilimize batı dillerinden geçmiştir. Flaman kartograf Gerardus Mercator bu harita kitaplarının ismini atlas olarak koyan kişi olarak kabul edilebilir. 1500’lü yıllarda kendi harita koleksiyonunu yayımlarken başlık sayfasına Yunan mitolojisinde yer alan ve yeryüzünü omuzlarında taşımak zorunda kalan Atlas karakterini yerleştiren Mercator, kendinden sonra gelenlere bir örnek teşkil etmiştir. Başlık sayfasında Atlas olan bu harita koleksiyon kitapları zamanla atlas olarak anılmaya başlanmıştır (Merriam-Webster, 2024). Atlas ismi de zaman içerisinde çeşitli dillere yayılarak harita kitabı anlamını kazanmıştır.

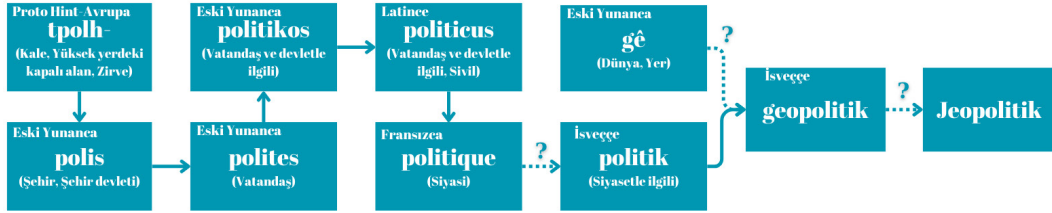
Jeopolitik ve Siyasi Coğrafya

Siyasi coğrafya beşerî coğrafyanın en canlı alanlarından birisidir. Esasında siyasi coğrafya çalışmalarını antik Yunan döneminde yaşamış Herodot ve Aristogoras’a kadar tarihlendirebiliriz (Göney, 1993). Peter Haggett siyasi coğrafyayı; şehrin eski kısımlarında yer alan cazibesini yitirmiş, unutulmuş ancak merkezi konumu sayesinde nezhleştirmeye uğrarak tekrar odak noktası olmaya başlayan bir mahalleye benzetmektedir (Short, 2002). Bu benzetmeden hareketle jeopolitik ve siyasi coğrafya kavramlarının giderek daha sık bir biçimde kullanılmaya başlandığı ve tekrar popülerleştığı söylenebilir.

Jeopolitik ve siyasi coğrafya birbirlerine yakın anlamlara gelen bu yüzden zaman zaman birbirleri yerine kullanılan iki kavram olsa da tam olarak eş anlamlı değildirler (Özey, 2014). İki kavram arasında bir farklılık olduğu genel kabul olsa da; bu farklılığın içerik, yöntem veya amaçtan doğan bir farklılık mı olduğu tartışmalı bir konudur (Öngör, 1963). Ancak bu iki kavramın ilişkisi konusunda farklı görüşler de bulunmaktadır. Örneğin (İlhan, 1989) jeopolitik duyarlılık kitabında siyasi coğrafya-jeopolitik ilişkisi ismini verdiği başlıkta jeopolitiğin siyasi coğrafyanın içerisindeki bir bölüm olarak görülmesini eleştirerek onu siyasi coğrafyanın devamı olarak ele almıştır.

Siyasi coğrafya daha geniş anlam taşıyan bir terimdir ve en genel anlamıyla yeryüzünün insanlar tarafından nasıl paylaşıldığını inceleyen bilim dalı olarak mekân ve siyaset ilişkisini inceler (Dastrup, 2020). Öte yandan; topografya, iklim ve bitki örtüsü gibi özellikle fiziki unsurların devletler arasındaki ilişkilerdeki etkisine odaklanmış jeopolitik, siyasi coğrafyanın bir alt dalı olarak nitelendirilebilir (Mamadouh & Müller, 2017). Başka bir ifadeyle coğrafi koşulların siyasi faaliyetler üzerindeki etkilerine odaklanan disiplin jeopolitik olarak adlandırılabilir (Akengin, 2010). Özünde mekânın siyaseti nasıl etkilediği jeopolitik, mekân ve siyasetin birbirini nasıl etkilediği siyasi coğrafya olarak nitelendirilebilir. Bu durumda jeopolitik, siyasi coğrafya kıyasla biraz daha siyasete

yakındır denebilir. Jeopolitik her ne kadar siyasi coğrafyanın bir alt dalı olsa da kendi içinde de çeşitli kollara ayrılmaktadır. Örneğin klasik jeopolitik anlayışa karşı ortaya çıkmış olan eleştirel jeopolitik kendi içinde; yöneticilerin ve bürokratların uygulamaya koyduğu “pratik jeopolitik”, entelektüellerin düşünceleriyle beliren “formal jeopolitik” ve iletişim araçları etkisindeki popüler kültürle şekillenen “popüler jeopolitik” olarak farklı alanlara ayrılmaktadır (Atay, 2016).

Şekil 9. Jeopolitik Kelimesinin Etimoloji Şeması (Etymonline, 2024; Nişanyan Sözlük, 2024)

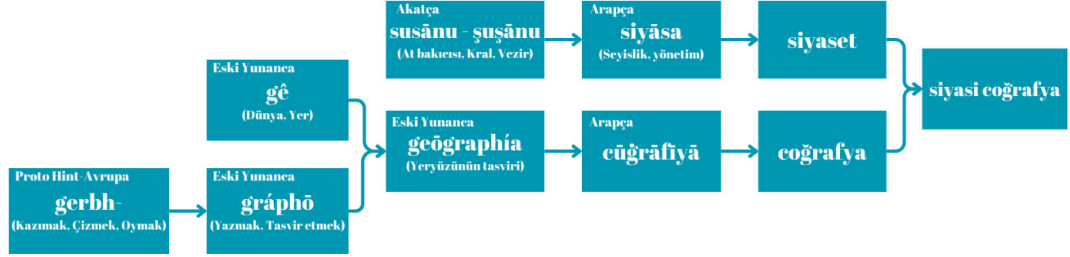
Şekil 9 incelendiğinde jeopolitik kavramının bileşenlerinden olan politik kavramının etimolojik hikayesi açıkça görülebilmektedir. Politik kelimesi devlet ve vatandaşlıkla ilişkili anlamlara gelmesinin arka planında tarihsel bir süreç vardır. Eski dönemlerde korunaklı ve savunmaya uygun zirveler ve müstahkem alanlarda gelişen yerleşimler zamanla devletleşmiştir. Bu durum şehir devletlerinin oluşmasına neden olmuş ve şehir ile devlet kelimeleri neredeyse özdeşleşmiştir. Doğal olarak bu devletlerin halkları da şehir devletinde yaşayan şehirli vatandaşlar olmuştur. Bu durum; Eski Yunan’da şehir anlamına gelen “polis” kelimesinden türeyen vatandaş anlamındaki “polites” ile yine bu kelimeden türeyen ve vatandaşlıkla-devletle ilişkili anlamına gelen “politikos” kelimesinin oluşmasına neden olmuştur. Dilimize Fransızcadan giren, devlet ve kamu düzenine sağlayan teşkilata verilen isim olan polis kelimesi de kaynağını buradan almaktadır (etimolojiturkce, 2024; Etymonline, 2024). Öte yandan “belediye” kelimesi de polis sözcüğünün şehir yönetimi anlamını devam ettiren başka bir sözcüktür. Kavram, dilimize Arapça vasıtasıyla Eski Yunancadan geçmiştir. Devletlerarası ve devlet içi ilişkileri tanımlayan ve günümüzde Türkçede de kullanılan “politik” ve “politika” gibi kelimeler ise dilimize Fransızca üzerinden geçmiştir (Nişanyan Sözlük, 2024).

İsveççede de kullanılan “politik” kelimesi⁹ ile yeryüzü anlamına gelen “ge” sözcüğü 1899 yılında birleştirilerek yeryüzünün siyasete etkisini inceleyen jeopolitik kavramının türeten kişi ise coğrafyacı Rudolf Kjellendir (Arıboğan, 2022; SAOB, 1928). Kjellen’in kullanımından sonra Jeopolitik kavramı İsveççeden diğer dillere yayılarak kullanılmaya başlanmıştır. Dünya savaşları döneminde Karls Haushofer’in popülerleştirmesinden sonra jeopolitik sözcüğü Almanya’da sıklıkla farklı anlamlarda kullanılan bir kavram olmuş ve siyasi coğrafyanın önemli bir dalı haline gelmiştir (Tuathail & Toal, 1994).

Jeopolitik ve siyasi coğrafya kavramlarının yer yer birbirleri yerine kullanılmasındaki en önemli sebep kavramların anlamsal yakınlığı olabilir. Politika ve siyaset kavramlarının eş anlamlı olarak kullanılması, söz konusu karışıklıkta etkisi olması beklenecek bir durumdur. Ancak bu durum

9 Bu araştırmada İsveççede kullanılan “politik” kelimesine hangi dilin kaynaklık yaptığı bilgisine ulaşılamamıştır.

jeopolitik ve siyasi coğrafya kelimelerini de eş anlamlı yapmamaktadır. Nitekim iki kavramın birbirinden ayrıştığı noktalardan birisi de etimolojileridir (Şekil 10).

Şekil 10. Siyasi Coğrafya Kelimesinin Etimoloji Şeması

Türkçede “politika coğrafyası” yerine siyasi coğrafya kelimesini kullanmaktayız, “sws” kökenli siyaset sözcüğü, dilimize Arapçadan geçmiştir ve seys kelimesi ile ilişkilidir (etimolojiturkce, 2024; Nişanyan Sözlük, 2024). Seys kelimesiyle devlet ve mülk yönetimi anlamının arasındaki tarihsel bağlantı, Asur döneminde kraliyet at bakıcılarının devlet yönetiminde etkili olmasıyla ilişkilidir (etimolojiturkce, 2024). Siyaset kelimesi günümüz Türkçesinde at bakımıyla olan ilişkisinden kopuk bir biçimde, devlet yönetimi ve devletlerarası ilişkileri tanımlar durumdadır. Dolayısıyla devletlerarası ve devlet içi ilişkileri, olguları ve yapıları coğrafi perspektiften inceleyen bilim dalı da siyasi coğrafya şeklinde isimlendirilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Etimolojik kavram öğretimi yaklaşımı coğrafya eğitiminde karşılaşılan yabancı kökenli terimler başta olmak üzere pek çok terimin anlamlı bir şekilde öğrenilebilmesi ve kalıcı şekilde hatırlanabilmesi için oldukça elverişli bir yaklaşımdır. Araştırmada bu iddianın, gerek başka disiplinlerdeki uygulamalı çalışmalarla, gerek ise hafıza konusundaki teorik düzlemle desteklenebileceğinin üzerine durulmuştur. Coğrafya eğitiminde bu konuda yapılan öncü çalışmalardan birisi olacağı için temel kavramların açıklanması tercih edilmiştir. Bu tercihten hareketle etimolojik yaklaşımla kavramların nasıl analiz edilebileceğine yönelik bir örnek sunmak adına, orta öğretim düzeyinde yapılan coğrafya eğitiminin ilk konularından olan ve pek çok yabancı kökenli terimi içinde barındıran “coğrafyanın alt dalları” veya “coğrafyaya yardımcı bilimler” olarak adlandırılan bilim dallarının etimolojik analizin yapılması tercih edilmiştir. Analizlerin sonucunda anlamlı öğrenme ve kalıcılık gibi temel hedefler bulunsa bile, yan çıktılar da olacaktır. Yapılan analizlerin öğrencinin yalnızca coğrafya eğitiminde değil multidisipliner bir yaklaşımla diğer derslerde de kullanabileceği unutulmamalıdır. Zira etimolojik yaklaşımla elde edilen bilgiler diğer disiplinlerle de analiz yapmayı sağlayabilecek niteliktedir.

Araştırma coğrafyada kavram eğitiminde etimolojinin bir araç olarak kullanılabileceğine yönelik giriş mahiyetinde bir çalışma olarak, daha sonra yapılacak yayınlara kapı açmayı da hedeflemektedir. Bu hedeften hareketle yapılabilecek çalışmalar; yeni konuları, farklı terimleri de içerecek şekilde genişletilebilir. Coğrafya bilimi pek çok alt dalıyla çok fazla sayıda terim içermektedir. Bu terimlerin de önemli bir kısmı yabancı dillerden alıntıdır. Bu durumda gerek ortaöğretim düzeyine gerekse

lisans düzeyine uygun biçimde etimolojik çalışmalar yapılabilir. Etimolojik kavram öğretimi yaklaşımı özellikle yabancı dil eğitimi alanında farklı ülkelerden, farklı seviyelerden öğrencileri örneklem olarak farklı konulardaki etkililiği ölçülmüş bir yöntemdir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda etimolojik yaklaşımın coğrafya eğitiminde etkililiği de ölçülebilir. Bu ölçümler neticesinde, ne tür bir sunumun veya araştırma tekniğinin etimolojik yaklaşımın verimliliğini arttırdığı da tartışılabilir. Etimolojik izahın sunumu sırasında nasıl bir yol izleneceği de önemlidir. Etimolojik analizlerin sunumunda şemalar ve haritalar gibi görseller kullanmak uzun ve karmaşık paragraflardan çok daha etkili olabileceği için, en etkili sunum yollarının tespitini yapmak da gelecekteki araştırmaların merceğine takılabilir. Bu araştırmada benzer kavram haritaları (şekil 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve Ek 1, 2, 3, 4) yer verilmiştir. Ayrıca yapılacak çalışmalarda öğretmen ve öğrenci başta olmak üzere paydaşların görüşleri ve yorumları incelenebilir. Yapılacak analizler sonucunda etimolojik kavram öğretimi yaklaşımının coğrafya eğitiminde kullanımının nasıl geliştirilebileceği tartışılabilir.

Sözün özü, coğrafya eğitiminde özellikle yabancı kökenli kavramların anlamlı ve kalıcı bir şekilde öğrenilebilmesi için etimolojinin etkili bir araç olarak kullanılabileceğini düşünülmektedir. Coğrafya eğitiminde bu alanda yapılmış teorik merkezli çalışmamızın yeni çalışmalara kapı açmasını temenni ediyoruz.

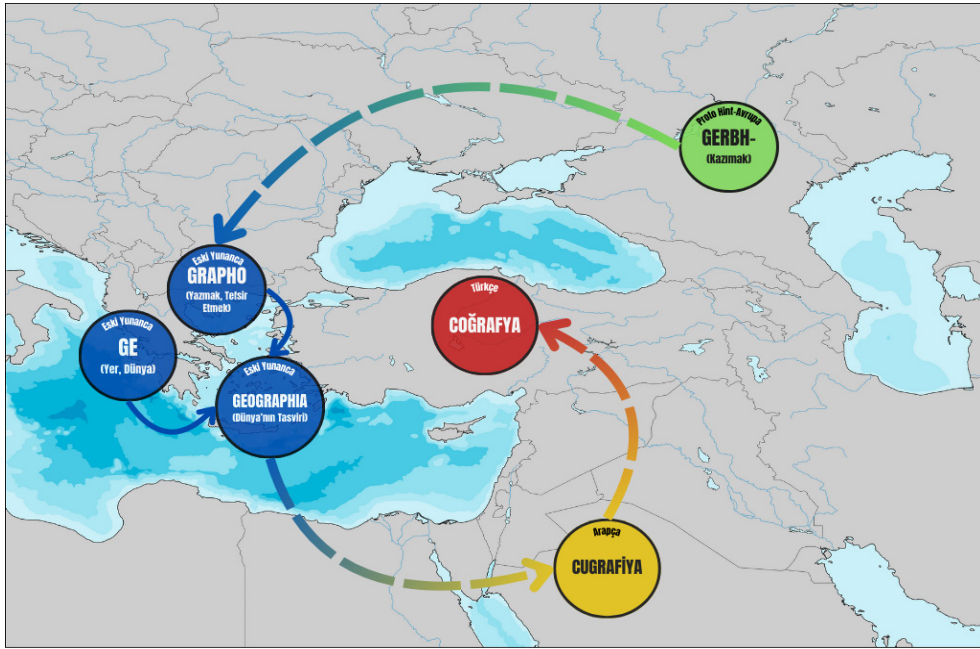
Kaynakça

- Akengin, H. (2010). *Siyasi Coğrafya, İnsan ve Mekan Yönetimi*. Pegem Akademi.
- Altınlı, İ. E. (1986). *Yerbilimleri sözlüğü*. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.
- Ardos, M. (1976). *Açıklamalı Fransızca-Türkçe jeomorfoloji sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü.
- Arıboğan, D. Ü. (2022). Sosyal Bilimler Ansiklopedisi. İçinde *Jeopolitik*. TÜBİTAK. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/jeopolitik>
- Atalay, İ. (2004). Doğa bilimleri sözlüğü. *İzmir: Meta Basımevi*.
- Atay, S. Ö. (2016). Klasik jeopolitik yaklaşımlar ve eleştirel jeopolitik söylem. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 144-155.
- Ayas, A., Çlepni, S., & Akdeniz, A. R. (1993). Development of the turkish secondary science curriculum. *Science Education*, 77(4), 433-440. <https://doi.org/10.1002/sce.373.077.0406>
- Bagheri, M. S., & Fazel, I. (2010). Effects of Etymological Elaboration on the EFL Learners' Comprehension and Retention of Idioms. *Journal of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*, 14(1), 45-55.
- Bilgili, M., & Kocalar, A. O. (2020). Coğrafya Nedir? *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(99), 145-162.
- Bilgin, T. (1985). *Genel Kartografya II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Biricik, A. S. (2009). *Fiziki Coğrafya Jeomorfoloji ile Hidroloji'nin Temel Prensipleri ve Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Boers, F., Eyckmans, J., & Stengers, H. (2007). Presenting figurative idioms with a touch of etymology: More than mere mnemonics? *Language Teaching Research*, 11(1), 43-62. <https://doi.org/10.1177/136.216.8806072460>
- Bulyk, R. Y., & Kushniryk, O. V. (2020). Use of visualization tools in the educational process. *Клінічна та експериментальна патологія*, 19(3). http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/index.php/1727-4338/article/view/1727-4338.X%D0%86X.3.73.2020.22/pdf_573

- CNRTL. (2024). *HYDROGRAPHIE: Etymologie de HYDROGRAPHIE*. <https://www.cnrtl.fr/etymologie/hydrographie>
- ÇAKICI, D. (2015). Şema kuramının okuduğunu anlama sürecindeki rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 77-86.
- Çıkkılı, Y. (2019). Eğitimle ilgili temel kavramlar. İçinde K. Keskinç (Ed.), *Eğitime Giriş* (ss. 1-32). Pegem Akademi. <https://scholar.google.com/scholar?cluster=182.149.4692008.137.9649&hl=en&oi=scholar>
- Darkot, B. (1947). *Kartografya Dersleri* (2. bs). İstanbul: Üçler Basımevi.
- Dastrup, R. A. (2020). Political Geography. *Introduction to Human Geography*. <https://slcc.pressbooks.pub/humangeography/part/political-geography/>
- Doğanay, H., & Doğanay, S. (2000). *Coğrafya'ya giriş*. Ankara: Pegem Yayınları. <https://depo.pegem.net/978.625.7228565.pdf>
- Duman, B. (2008). *Öğrenme-öğretme kuramları ve süreç temelli öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Efe, R. (2010). *Biyocoğrafya* (2. Baskı). Bursa: Marmara Kitap Merkezi.
- Elena, M., Lvovna, M. E., & Mikhailovna, V. A. (2017). Education process visualization in metacognition development and sustainability. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 5(2), 65-74.
- Erinç, S., Ertek, C., & Güneysu, C. (2015). *Jeomorfoloji I*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erol, O. (2014). *Genel klimatoloji* (10. Baskı). İstanbul: Çantay Yayınları.
- Ertek, T. A. (2017). Antropojenik jeomorfoloji: Konusu, kökeni ve amacı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 69, 69-79.
- etimolojiturkce. (2024). *Etimoloji—Türkçe Etimoloji Sözlüğü*. www.etimolojiturkce.com. <https://www.etimolojiturkce.com/>
- Etymonline. (2024). <https://www.etymonline.com/>
- Golzarnia, H., & Rahmani, R. (2018). The effect of teaching the etymology of words to learn and reinforce vocabulary by Iranian children. *Journal of Teaching English Language Studies*, 6(4), 164-186.
- Göney, S. (1993). *Siyasi Coğrafya* (C. 2). İstanbul: İ.Ü. Basım ve Film Merkezi.
- Güney, E., Bozyiğit, R., Meydan, A., Kılıç, T., & Bulut, İ. (2016). *Çevrebilim (ekoloji) sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi. <https://scholar.google.com/scholar?cluster=163.546.3524375.480.7574&hl=en&oi=scholar>
- Hoşgören, M. Y. (2011). *Jeomorfoloji terimleri sözlüğü*. İstanbul: Çantay.
- İlhan, S. (1989). *Jeopolitik Duyarlılık*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu.
- İzbırak, R. (1955). *Sistematiik Jeomorfoloji*. Ankara: Harita Genel Müdürlüğü.
- İzbırak, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü: Almanca, Fransızca, İngilizce Karşılıkları, Eski Ve Yeni Şekilleriyle;(indeks' li)*. Ankara: MEB.
- Jie, Z. (2013). Application of etymology and semantic field theory for second language acquisition. *US-China Foreign Language*, 11(11), 834-839.
- Karakaş, S. (2017). Prof Dr Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü. İçinde *Belleğin işleme düzeyi modeli*.
- Köse, E. (2020). *Eğitimin Temeli Temel Kavramlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Mamadouh, V. & Müller, M. (2017). Political geography and geopolitics. *European regions and boundaries: A conceptual history*, 3, 258.
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkûmları, Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita*. Çev. Mert Doğruer. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 1920-1945.
- McDowall, R. M. (2004). What biogeography is: A place for process. *Journal of Biogeography*, 31(3), 345-351. <https://doi.org/10.1046/j.0305-0270.2003.01020.x>

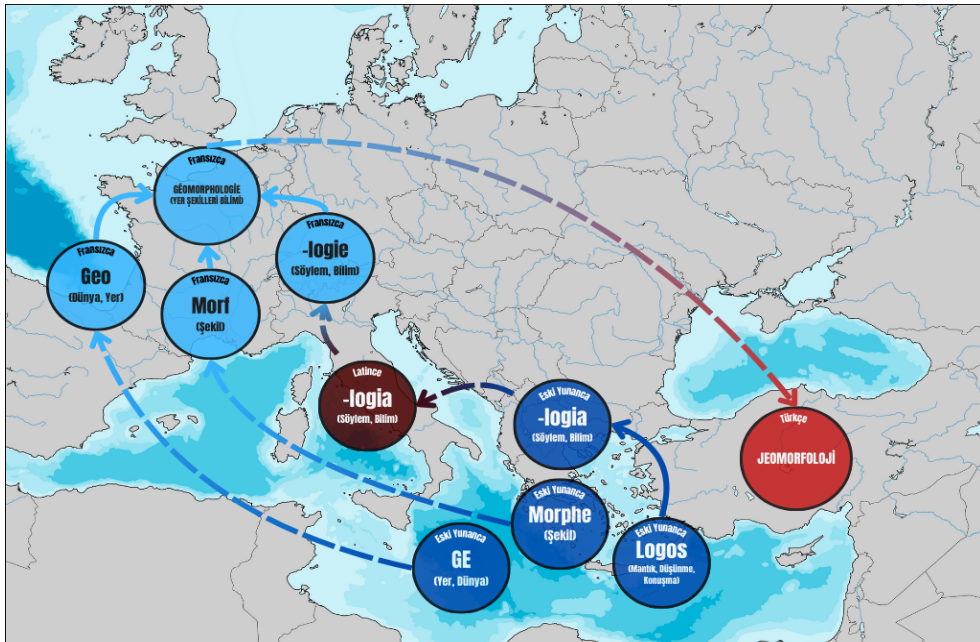
- McLeod, S. (2023, Haziran 16). *Levels of Processing Theory (Craik & Lockhart, 1972)*. <https://www.simplypsychology.org/levelsofprocessing.html>
- Merriam-Webster. (2024). <https://www.merriam-webster.com/>
- Moreno, E. M. G. (2011). The role of etymology in the teaching of idioms related to colours in an L2. *Porta Linguarum: revista internacional de didáctica de las lenguas extranjeras*, 16, 19-32.
- Naeim, M., & Baleghizadeh, S. (2013). Etimoloji sunumu yoluyla sözcük sözcük akılda tutmayı arttırma. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 7(1), 111-123.
- Nişanyan Sözlük. (2024). <https://www.nisanyansozluk.com/>
- Ogata, K. (2019). *An Experimental Study of Learning Etymology: How it Accelerates EFL Learners' English Vocabulary Expansion*. Academia. https://www.academia.edu/download/60873636/An_Experimental_Study_of_Learning_Etymology-_How_it_Accelerates_EFL_Learners_English_Vocabulary_Expansion20191.011.80718-hp8htw.pdf
- Orcan, S. (1981). *Genel Kartografiya*. Ankara: Harita Genel Müdürlüğü.
- Oxford English Dictionary. (2024). *Oxford English Dictionary*. <https://www.oed.com/dictionary/>
- Öngör, S. (1963). Siyasi coğrafya ve jeopolitik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 18(01). <https://dergipark.org.tr/en/pub/ausbf/issue/3170/44096>
- Özey, R. (2014). *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özgüç, N., & Tümerterekin, E. (2016). *Beşeri coğrafya, insan, kültür, mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Pierson, H. D. (1989). Using etymology in the classroom. *ELT journal*, 43(1), 57-63.
- Richards, J. C., & Schmidt, R. W. (2010). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics* (4. bs). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/978.131.5833835/longman-dictionary-language-teaching-applied-linguistics-richard-schmidt-jack-richards>
- SAOB. (1928). Svenska Akademiens ordböcker. İçinde *Geopolitik*. https://svenska.se/saob/?id=G_0221-0132.cMo2&pz=7
- Sciences.smith. (2024). *An Introduction to the Word Climate* [Software]. <https://www.science.smith.edu/climatelit/intro-to-the-word-climate/>
- Short, J. R. (2002). *An introduction to political geography*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/978.020.3418727/introduction-political-geography-john-rennie-short>
- Solgi, F., & Sotoudehnama, E. (2017). Second language vocabulary learning: Etymology or synonymy? *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 9(23), 105-120.
- Tekkaya, C., Özkan, Ö., & Sungur, S. (2001). Biology concepts perceived as difficult by Turkish high school students. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 21(21). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/87982>
- Topal, İ. (2023). Lexical Opportunities in English through the Lens of Etymology. *The Journal of English Language Teaching in Foreign Language Context*, 8(2). <https://avesis.gazi.edu.tr/yayin/add92579-8218-43a7-9334-d4e3593762be/lexical-opportunities-in-english-through-the-lens-of-etymology/document.pdf>
- Tuathail, G. O., & Toal, G. (1994). Problematizing geopolitics: Survey, statesmanship and strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 259-272.
- Türkez, K., Karakoç, M., Balşen, N., Pektaş, T., & Özdoğan, İ. (2023). *9. Sınıf Coğrafya Ders Kitabı*. Ankara: MEB.
- Ünlü, M. (2014). *Coğrafya öğretimi*. Pegem Akademi Ankara. <https://avesis.marmara.edu.tr/yayin/92a555e-1f14-4f8b-93f6-fb1d704721f1/cografya-ogretimi/document.pdf>
- Ünlü, M., & Yıldırım, S. (2016). CBS ile oluşturulan tematik haritaların kullanımının öğrencilerin başarısına etkisinin değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 77-95.

Ek 1: Coğrafya Kelimesinin Etimoloji Haritası

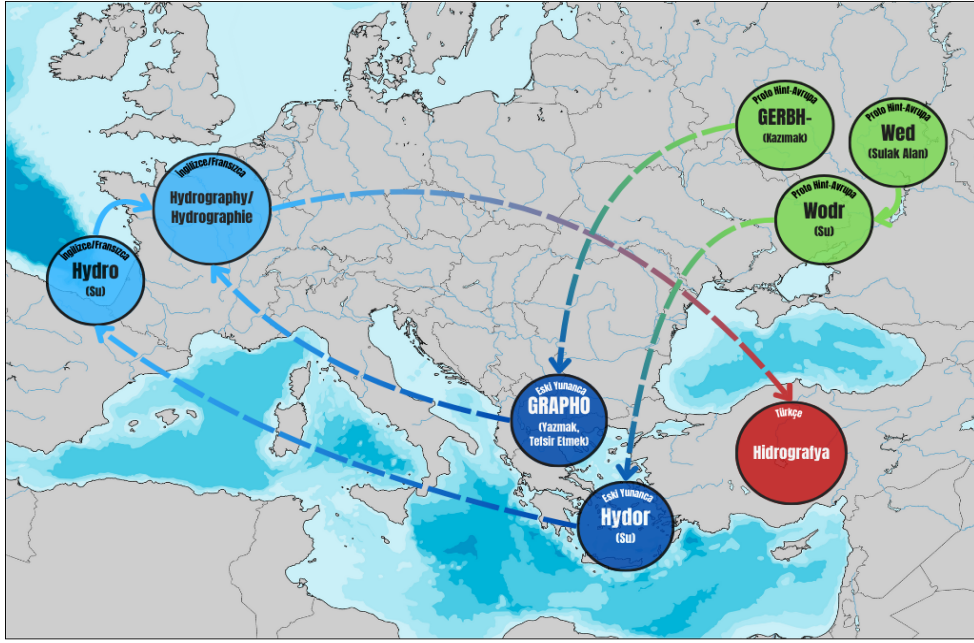
"Coğrafya" Kelimesinin Etimolojisi | ÜSTÜN, Y.M. | 2024

Ek 2: Jeomorfoloji Kelimesinin Etimoloji Haritası

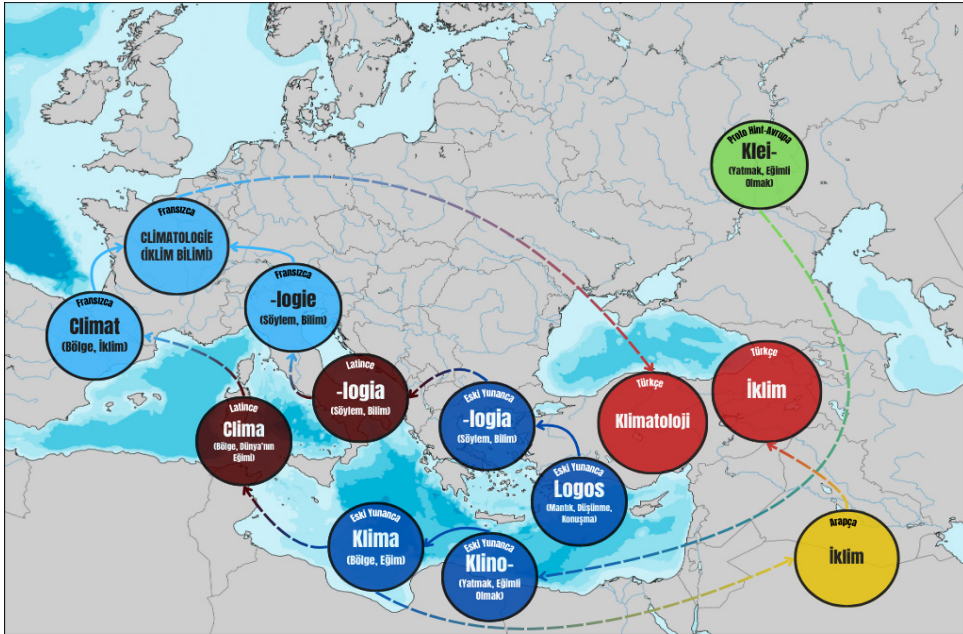
"Jeomorfoloji" Kelimesinin Etimolojisi | ÜSTÜN, Y.M. | 2024

Ek 3: Hidrografiya Kelimesinin Etimoloji Haritası

"Hidrografiya" Kelimesinin Etimolojisi | ÜSTÜN, Y.M. | 2024

Ek 4: Klimatoloji ve İklim Kelimelerinin Etimoloji Haritası

"Klimatoloji" Kelimesinin Etimolojisi | ÜSTÜN, Y.M. | 2024